

Лісова Тетяна Вікторівна

к.ю.н., доцент кафедри земельного та аграрного права
Національного університету
«Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»

ПРИНЦИПИ ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ ЗЕМЕЛЬ ПРИ ЗДІЙСНЕННІ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Кожний правовий інститут є певною взаємопов'язаною системою правових норм з загальними для них принципами, що регулюють однорідні суспільні відносини та представляють собою самостійну відокремлену групу всередині галузі права. Принципи окремих правових інститутів становлять самостійну наукову категорію і виступають конкретизуючим елементом системи загальних принципів права. Зазвичай термін “принцип” тлумачать як основоположні засади, ключові ідеї, які визначають та виражають сутність права в цілому, галузі, підгалузі права, складних і простих правових інститутів та підінститутів. Вони відображають закономірності суспільного розвитку, потреби суспільства та юридично закріплюють об'єктивні закономірності суспільного життя.

Принципи пронизують усі юридичні норми, є основою всієї правової системи держави. Чітке та суворе виконання правових вимог є одночасно і безпосередньою реалізацією закладених у праві принципів.

Принципи земельного права розглядалася в роботах таких учених, як Г.О. Волков, А.С. Євстігнєєв, П.Ф. Кулинич, А.М. Мірошніченко, В.І. Семчик [Див.: 1 –5] та ін.

Аналіз чинного, перш за все земельного, законодавства дозволяє дійти висновку, що правова охорона земель при здійсненні господарської діяльності ґрунтується на наступних основних принципах. Першим з яких є принцип забезпечення охорони земель як основного

національного багатства Українського народу. Цей принцип впливає зі змісту ст. 14 Конституції України: земля перебуває під особливою охороною держави. На переконання В.І. Семчика він передбачає низку організаційно-правових заходів, спрямованих на забезпечення конституційних прав громадян і юридичних осіб на землю, на використання та охорону земель з метою забезпечення всіма державними і громадськими органами, а також підприємствами, установами, організаціями і громадянами вимог земельного законодавства з питань ефективного використання і охорони земель [5, 40], в тому числі й суб'єктами господарювання при здійсненні ними господарської діяльності.

Наступним принципом є пріоритет вимог екологічної безпеки при використанні землі суб'єктами господарювання, який знаходить свій прояв у дотриманні ними умов раціонального використання й охорони земель, реалізації заходів, спрямованих на збереження і охорону ґрунтів, поліпшення природного середовища в процесі здійснення господарської діяльності. Земельні ресурси, як правило, зазнають хімічного та механічного забруднення. Так, хімічне забруднення відбувається у сільськогосподарському виробництві при забрудненні ґрунтового покриву отрутохімікатами і мінеральними добривами. Досить поширеними є й випадки забруднення земель токсичними відходами внаслідок їх неконтрольованого зберігання. Забруднювачами земель можуть виступати й атмосферне повітря і водні ресурси через осідання забруднюючих речовин або при кругообізі води. Водночас землі, які зазнали забруднення, можуть здійснювати негативний вплив на інші природні ресурси – повітря, води, об'єкти рослинного світу, які зростають на забруднених ділянках. Через споживання останніх відбувається накопичення шкідливих речовин в організмах людини і тварин.

Вимоги до забезпечення екологічної безпеки ґрунтуються на

конституційних положеннях, що містяться у статтях 13, 14, 50 і 66. Згідно з Конституцією виключно законом повинні регламентуватися загальні засади регулювання екологічної безпеки. На жаль, такий Закон досі не прийнято, хоча його проекти неодноразово подавалися на розгляд Верховної Ради України. Відповідно до конституційних вимог було опрацьовано низку законодавчих приписів.

Так, цей принцип закріплено як у ст. 3 Закону України “Про охорону навколишнього природного середовища” – пріоритетність вимог екологічної безпеки, обов’язковість додержання екологічних стандартів, нормативів та лімітів використання природних ресурсів при здійсненні господарської діяльності, так і у ст. 3 Закону України “Про охорону земель”. У ст. 5 Земельного кодексу України (далі – ЗКУ) серед принципів, на яких базується земельне законодавство, визнано пріоритет вимог саме екологічної безпеки.

Доцільно підкреслити, що у сучасних умовах господарська діяльність повинна бути еколого-економічною. Отже, охорона довкілля тісно пов’язана з подальшим розвитком виробничих сил. Зазначене зумовлює екологізацію господарської діяльності, а також її структурних елементів на всіх стадіях, починаючи від проектування і закінчуючи експлуатацією промислових об’єктів. Екологізація господарської діяльності вимагає врахування законів природи, існуючих взаємозв’язків у навколишньому природному середовищі при прийнятті будь-якого рішення щодо використання довкілля та природних ресурсів. Будь-які плани, проекти, зокрема діяльність підприємств, їх проектних і науково-дослідних інститутів повинні бути екологічно обґрунтованими.

При правовому регулюванні усіх земельних відносин насамперед повинно бути забезпечено вимоги екологічної безпеки. Доцільно підтримати точку зору А.С. Євстігнеєва, що у випадку неможливості забезпечити зазначені вимоги при застосуванні відповідного положення земельного законодавства воно не підлягає застосуванню [2, 64]. Крім того, доречно

підтримати й позицію науковця, що у межах будь-яких дозвільних процедур у сфері земельних відносин необхідно нормативно визначити неможливість прийняття рішення про надання такого дозволу у випадку, якщо його було надано на здійснення діяльності, яка може порушувати екологічну безпеку; якщо при здійсненні певного виду землекористування неможливо забезпечити вимоги екологічної безпеки, такий вид землекористування не може бути нормативно дозволений [2, 64].

Важливим є й принцип відшкодування збитків, заподіяних земельним ресурсам внаслідок порушення законодавства України про охорону земель при здійсненні господарської діяльності відповідними суб'єктами.

Суб'єкти господарювання повинні дотримуватися і принципу нормування і планомірного обмеження впливу господарської діяльності на земельні ресурси (ст. 3 Закону України "Про охорону земель", ст. 3 Закону України "Про охорону навколишнього природного середовища"), тобто здійснювати відповідну господарську діяльність у межах нормативів гранично допустимого забруднення ґрунтів. Крім того, використання природних ресурсів підприємством здійснюється на підставі лімітів, які визначають обсяги природних ресурсів, тобто встановлюють обмеження у вилученні і споживанні природних ресурсів з метою раціонального їх використання. На підставі затверджених лімітів суб'єкти господарської діяльності одержують дозволи на спеціальне використання відповідних природних ресурсів, які засвідчують право підприємств на використання цих природних ресурсів.

Доцільно погодитися з позицією А.М. Мірошніченка, який доходить висновку щодо широкого розуміння нормування як засобу правового регулювання, тобто діяльності із встановлення певних обов'язкових якісних та кількісних показників, які можуть позначатися як нормативи, стандарти, норми, технічні норми, техніко-юридичні норми, правила, вимоги, регламенти [4, 43].

Важливим принципом є й принцип поєднання заходів економічного стимулювання та юридичної відповідальності у сфері охорони якісного стану земель при здійсненні господарської діяльності шляхом надання певних податкових пільг суб'єктам господарської діяльності при дотриманні ними вимог законодавства щодо охорони земель, надання певних кредитів, позичок на пільгових умовах для здійснення низки заходів у сфері охорони земель, а також застосування санкцій до осіб, які порушують землеохоронне законодавство в процесі їх господарської діяльності. Суб'єкти господарювання мають чітко дотримуватися і принципу публічності у вирішенні питань щодо охорони земель, використанні коштів Державного бюджету України та місцевих бюджетів на охорону земель. Охороняючи землю, суб'єкт охороняє і інші природні ресурси – це теж принцип.

Земля є основним елементом довкілля. Отже, на неї теж розповсюджується основний принцип охорони навколишнього природного середовища (п. "и" ст. 3 Закону України "Про охорону навколишнього природного середовища") – безоплатність загального та платність спеціального використання природних ресурсів для господарської діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Волков Г.А. Принципы земельного права России. – М.: ОАО "Издательский дом "Городец", 2005. – 336 с.
2. Євстігнєєв А. Пріоритетність вимог екологічної безпеки як принцип земельного законодавства України // Юридична Україна. – 2011. – № 2. – С. 62 – 67.
3. Кулинич П.Ф. Правові проблеми охорони і використання земель сільськогосподарського призначення в Україні. – К.: Логос, 2011. – 688 с.
4. Мірошніченко А.М. Нормування як засіб правового регулювання земельних відносин // Земельне право. – 2006. – № 1. – С. 42 – 55.
5. Земельне право України: [підруч. для студ. юрид. спец. вищ. навч. закл.]. – К.: Вид. Дім "Ін Юре", 2008. – 600 с.